

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

SAMTIDEN

VECKOSKRIFT

FÖR

POLITIK OCH LITTERATUR

UTGIFVEN AF

C. F. BERGSTEDT.

N° 46.

Lördagen den 18 November

1871.

Staten och den bildande konsten.

Huru långt statens målsmanskap skall sträcka sig i afseende på sådana områden för odlingen som hvarken höra till den strängare vetenskapen eller till den allmänna uppfostran, är en fråga som i vårt land icke är så klart utredd som den behöfde vara. Att den högre vetenskapliga bildningen icke kan af statsmakterna försummas eller dess materiella kraf lemnas utan afseende, derom är man allmänt ense, och vi känna knapt något fall, då icke universitetens och de högsta lärdomsinrättningarnes behof blifvit af riksdagen frikostigt tillgodosedda. Mot den högre elementarundervisningen börjar åtskillig oginhet att visa sig, men vi hoppas att det norska bondepartiets exempel skall verka afskräckande och icke uppmuntrande, och att den stora frikostighet hvarmed under de sista ständsriksdagarne denna gren af den fosterländska bildningen uppmuntrades icke skall lida afbräck, fastän bondeståndets representanter sedan den tiden vunnit mer än fördubladt inflytande inom representationen. Den egentliga folkbildningen har deremot, äfven i sådana länder der den för ännu ganska få år sedan låg utom statens befogenhet, blifvit en offentlig angelägenhet, såsom i England, Italien och Frankrike, och det är ingen anledning, att det stora intresse den svenska riksdagen ständigt visat för folkskolan skulle vara i aftagande.

Dock, menniskan lefver icke endast af bröd: den bokliga uppfostran gör icke till fyllest. Hennes sinnen behöfva skärpas och hennes skönhetskänsla uppöfvas, men för detta ändamål fordras en annan uppfostrarinna, och det är konsten. Vi tala här egentligen om de bildande konsterna, ty utan att förneka musiken och teatern en ganska stor betydelse såsom bildningsmedel, kunna de endast bringas att verka på ett mindre antal personer, under det att bygnads-, målnings- och bildhuggarkonsterna genom arten af sitt materiel och omfattningen af sin framställning göra sig tillgängliga för de stora massorna.

Bland de summor som den svenska staten årligen använder på bildningens befrämjande, när man nemligen lemnar bidragen till de särskilda yrkes- och tillämpningsskolorna utur räkningen, intaga uppmuntringarne åt de bildande konsterna ett ganska underordnad rum. Man kan räkna i runda tal att den högre vetenskapliga uppfostran, universiteten och dermed jemförliga läroanstalter, samt de offentliga biblioteken och de vetenskapliga samlningarne, årligen fordra en million rdr, elementarläroverken två, och folkskolan, då kommunernas bidrag inberäknas, fyra, hvar emot anslagen till bildande konst icke gå öfver hundra tusen. Af detta belopp åtnjuter Akademien för de Fria Konsterna hufvudlotten med något öfver 50,000

rd, Nationalmuseum omkring 25,000 och resten kan beräknas utgå till undervisningen i konstämnen vid de tekniska skolorna i landet samt Slöjdskolan i Stockholm. Det kan icke sägas att staten gör för mycket för denna viktiga sida af den allmänna bildningen, ehuru det icke heller, med afseende på de mera omedelbara samhällsbehofven, kan rättvist påstås att den gör alldeles för litet.

En annan sak har emellertid tillkommit, som ger en särskild vikt åt de bildande konsterna såsom uppfostringsmedel, nemligen de ökade anspråken på smak och fulländning i de egentliga yrkesarbetena. Man kan säga att den första allmänna verdensutställningen i London 1851 i detta afseende var en vändpunkt. Den engelska industrien, öfverträffad i materialets och sjelfva det tekniska arbetets godhet, fann sig i allt som hörde till form och smakfull anordning besegrad af den franska. Behaget synes vara en medfödd egenskap hos fransmannen, men till utvecklingen af den franska arbetarens skönhetskänsla hafva de verldsberömda konstsamlingarne i Paris, der konstindustrien har sin medelpunkt, utomordentligt bidragit. Dessa samlingar äro utan afgift tillgängliga, och åsynen af konstens mästerstycken fröjdar i lika grad den rikaste som den fattigaste. Det inflytande som Louvre-galleriernas öppnande några timmar om söndagsmiddagarne utöfvat på den parisiska industrien kan aldrig till sitt fulla värde uppskattas. Men dessa samlingar äro icke de enda som bidraga till Paris-arbetarens uppfostran. Bland den stora mängden af konstskatter som stå honom öppna nämna vi här företrädesvis Hôtel Cluny, innehållande den berömda konstkännaren Dusommerard's rikhaltiga samlingar, hvilka tillika med byggnaden 1842 inköptes af staten och sedan den tiden blifvit betydligt förökade. Detta museum är, så vidt vi känna, den första af dessa inrättningar för belysande af arbetets historia, hvilka sedan denna tid blifvit anlagda i flere europeiska stater, och af hvilka det år 1857 i London under prins Alberts medverkan inrättade South-Kensington-museet är det mest betydande.

Historien om denna institution är ett af de många bevisen på den britiska racens utomordentliga energi. Man hade

funnit sig öfverflyglad af fransmännens större arbetsskicklighet, och snart hade hela nationen fattat det enhälliga beslutet att denna underlägsenhet skulle upphöra, men det hör ej till engelsmännens vana att komma och klaga sin nöd för parlamentet, utan de enskilde taga saken om hand, hålla sammankomster, diskutera och teckna bidrag, och först efteråt kommer staten med något understöd, som i allmänhet icke går öfver hälften af kommunernas eller de frivilliga föreningarnes tillskott. Det blef nu en allmän rörelse i hela landet att bereda tillfälle för arbetarne till undervisning i teckning, en stor mängd ritkolor uppstodo, och såsom en stödjepunkt för denna nyttiga undervisning inrättades det nyssnämnda museet, innehållande konsthistoriska föremål af alla möjliga slag, dels skänkta eller inköpta, dels lånade. Det har blifvit en ton — man kan nästan säga ett mod — bland egare af enskilda konstsamlingar att för bestämda tider anförtro åt Kensington-museet sina dyrbaraste konstföremål, der de under skickliga lärares ledning äro tillgängliga för studium och kopiering. Men icke nog dermed: i flere delar af landet hafva uppstått mindre föreningar af samma slag, som stå i förbindelse med Kensington-institutionen och ifrån den erhålla till läns både böcker, konstföremål och, som vi tro, äfven lefvande krafter. Museet i South Kensington har på detta sätt blifvit medelpunkten i en storartad rörelse för arbetsklassens högre uppfostran, i första rummet i konstindustriella färdigheter, men äfven i vetenskaper. Under sommaren detta år hade på detta sätt tillfälle blifvit beredt för lärare och lärarinnor i hela England att under några veckors tid erhålla handledning i fysiologi af den berömda anatomen Huxley. De öfvades i dissektioner och begagnande af mikroskopet, pris utdelades åt de skickligaste eleverna, till och med deras underhåll i London och deras resekostnad ersattes genom en för ändamålet bildad förening.

Utgifterna för detta storartade etablissement uppgå till icke mindre än 50,000 pund sterling eller nära 900,000 rdr om året.

Nu kom turen till Amerika. Hvad 1851 års utställning i London var för engelsmännen, en sporre att göra arbetet del-

aktigt af all den förädling och den lyftning som den sköna konsten kan förläna, blef 1867 års exposition i Paris för befolkningen i Förenta Staterna. Men Amerika förfar på sitt eget vis, och man tåler statens inblandning än mindre än i England. Boston är i många afseenden att anse såsom unionens intellektuella hufvudstad, och det var äfven der som frågan först väcktes om ett konstindustrielt museum, eller, såsom man uttryckte sig, om en centralförening för de sköna konsternas tillämpning på industrien, och mr Perkins, en framstående konstidrottant och författare till flere viktiga arbeten i konsthistorien, fick i uppdrag att bringa tanken till utförande. Saken drog emellertid ut på tiden, och staden Newyork, som i storartade anstalter för upplysningen värdigt täflar med Boston, upptog idén med vissa modifikationer. Vi skola nu se huru man på den sidan om Atlantiska hafvet går till väga, när man vill åstadkomma stora saker, och vi hoppas att följande underrättelser om uppkomsten af Newyorks *Metropolitan Museum* icke skola befinnas ovärdiga våra läsares uppmärksamhet.

I följd af särskilda förhållanden, hvilka onekligen tala föga till fördel för det Nordamerikanska statsskicket, råder hos unionens mest intelligenta medborgare en stor obenägenhet att befatta sig med politiken, hvilken de öfverlemnade åt djerfva och ofta mindre samvetsgranna partiledare. Historien om de oerhörda försnillningarna i staden Newyorks municipala förvaltning, som under de sista veckorna kommit till allmän kännedom, är i detta afseende synnerligt upplysande. Det är emellertid en lycka för Nordamerika, att den offentliga maktens befogenhet är så inskränkt och utrymmet för den lokala själfstyrelsen så vidsträckt, att den politiska demoralisationen är ett jembörligt mindre ondt, och vida mindre kännbar än den skulle vara i de europeiska staterna. De mest begåfvade vända sig derföre med förkärlek åt vetenskapen, litteraturen och konsterna, och den ofantliga förmögenhet många af dem samlat såsom köpmän eller industridkare underlättar i hög grad deras intellektuella arbete. En sådan man är i Newyork mr Blodgett. Han är en utmärkt konstännare och har samlat ett galleri,

som i värde kan mäta sig med de utmärktare i Europa.

En sådan man var särskildt egnad att nu gå i spetsen för sina medborgare. Det gälde för Newyork att besegra Boston i uppmuntrande af de sköna konsterna; man höll sammankomster, talade, skref och tryckte programmer. När underrättelsen om slaget vid Sedan kastade bestörtning och fasa uti alla sinnen i den franska hufvudstaden, befann sig Blodgett i Paris. Han erfor då att han i följd af de politiska omständigheterna kunde till ett undantagsvis lågt pris komma öfver tre af Frankrikes och Belgiens mest betydande konstsamlingar. Utan att betänka sig vågade han på egen risk 800,000 francs på deras inköp. Han ville nemligen använda dessa samlingar till en kärna för det blifvande museet i sin fädernestad, men var också beredd att behålla dem för egen räkning, i fall saken icke skulle komma till utförande. Han meddelade sin plan åt mr Hoppin, Förenta Staternas generalkommissarie vid 1867 års utställning, hvilken händelsevis befann sig i Paris, och som äfven tagit en verksam del i planen till Newyorks-museet. De afreste nu till samman till Amerika, vände sig till några för företaget intresserade konstvänner, föreställde en sammankomst, och på den enda aftonen tecknades i frivilliga bidrag till den första grundläggningen 200,000 dollar eller 750,000 rdr, ännu innan sjelfva planen var uppgjord. En del af abonnenterna önskade, efter den från Boston utgångna tanken, ett konstindustrielt museum, det vill säga ett sådant som hufvudsakligen vore beräknadt på industriens behof af fullgoda mönster från olika perioder i de särskilda slagen af konstfärdigt arbete. Andra deremot ville i första hand utbilda smaken, genom att bereda arbetaren tillfälle att lära känna det sköna i och för sig, och ansågo att i alla frågor om bildandet af smaken hos ett helt folk är det den rena konstens skapelser som äro hufvudsaken, samt att, när de eviga principerna för det sköna genom åskådning af konstverken ingått i den allmänna föreställningen, deras tillämpning på industriens arbeten är en sak som faller af sig sjelf. Man beslöt sig i följd deraf för ett rent konstmuseum, med öppet rum lemnadt för en blifvande konstindustriel

underafdelning, och anläggningen af Newyorks *Metropolitan Museum of Art* var afgjord. Man utsåg en interimstyrelse, med mr Johnston, en af stadens rikaste konstkännare, såsom ordförande, och denna styrelse utsåg två komitéer, en af *trustees* eller förvaltningsmän, bland hvilka mr Johnston sjelf bibehöll presidentskapet, den andra ett verkställande utskott, i hvilket Blodgett utsågs till *chairman* eller verkställande styresman. Hvarje ledamot förband sig att för egen del eller genom bidrag af sina vänner göra ett bestämdt årligt tillskott, hvarförutan mr Johnston personligt tecknade sig för 10,000 dollar och mr Blodgett för 5,000 dollar, likaledes om året.

Allt hvad man från statens sida ifrågsatte för beredande af framgång åt företaget, var en *Bill of incorporation*, hvarigenom staten Newyork erkände föreningen såsom en civil personlighet, med rättighet att såsom sådan besitta egendom, genom sin styrelse ingå i aftal, och i allmänhet intaga den medborgerliga ställning som hos oss tillkommer aktieföreningar med af kongl. maj:t stadfästade bolagsregler. Staden Newyork upplät såsom plats för det blifvande museet en betydlig del af *Central park*, den största och vackraste park som någon stad i världen har att uppvisa. Huru sedermera planen uppgjordes för sjelfva bygnaden, hvarigenom inrättningen lofvar att blifva ett mönster för alla dylika och öfverträffa äfven de bästa och nyaste i Europa, hör icke till vårt ämne, än mindre hvilka grunder som blifvit bestämda för inköpet af sjelfva konstföremålen, ehuru äfven i detta afseende mycket lärorikt kunde vara att hemta af en närmare redogörelse. Det faller af sig sjelf att en sådan inrättning i Amerika är utan afgift vissa dagar i veckan öppen för allmänheten; för tillträdet under de öfriga dagarne uppbäres en inträdesafgift, hvilken, i förening med hvad som inflyter för försäljningen af kataloger, gravyrer och gipsaftryck, är bestämd att läggas till den årliga inköpsfonden.

Hvad som är af intresse för oss är det sätt hvarpå sådana inrättningar, hvilka med den stigande bildningen erkännas såsom offentliga behov, uppstå i andra delar af världen. I det monarkiska Europa be-

traktas de sköna konsterna ännu i allmänhet såsom ett slags allmännyttig hoflyx, ehuru rättvisan å andra sidan fordrar det erkännande, att det mesta och dyrbaraste af hvad som finnes i de offentliga samlingarne på kontinenten tillkommit genom regenternas personliga omtanke och frikostighet. Småningom lösgöra sig dessa skatter från de kungliga residensen och antaga karakteren af offentlig egendom; så står sedan flere år vårt eget vackra Nationalmuseum på egen botten, och inom några få år skall äfven en annan dyrbar samling, Kungliga biblioteket, hafva sitt eget tak öfver hufvudet, liksom det redan länge haft en själfständig och genom riksdagens frikostighet betryggad tillvaro. Den högre bildningen har på detta sätt i viss mån emanciperat från det furstliga beskyddet och gjort samhället i dess helhet till sin målsman, men det återstår ännu att tillse, om icke åtminstone den sidan deraf som angår konstbildningen skulle kunna, liksom i England och Förenta Staterna, påräkna ett frivilligt understöd af enskilda välloftade medborgare.

Vi hafva en särskild anledning att till behandling upptaga detta ämne i närvarande ögonblick, emedan vi tro oss veta att på ett eller annat sätt snart kommer att dragas under riksdagens behandling en dithörande fråga, nemligen om inköp för statens räkning af det Hammerska museum. Redan för några år sedan gaf egaren till dessa betydliga samlingar sin önskan till känna att afyttra dem, och han har i offentligt tryck yttrat sig anse såsom en pligt att i första rummet hembjuda dem åt svenska staten, dels emedan de äro bildade genom inköp hufvudsakligen inom våra egna gränser, och således innehålla en mängd för oss värdefulla historiska minnen, dels också därför att han anser dem kunna blifva af allmänt gagn såsom grundval för ett konsthistoriskt och konstindustrielt museum, »inrättadt hufvudsakligen efter de praktiska och för hela industrien fruktbarande grunder som South-Kensington-Museum i London». Till stöd för denna åsigt har han skaffat sig några intyg från medlemmar af Svenska Fornminnesföreningen, ombud från Arbetareföreningen i Stockholm, samt nu senast från en af Svenska Slöjdföreningen för ändamålet nedsatt komité, hvilka alla ut-

tala önskvärdheten deraf att dessa samlingar bibehållas inom landet. Han lärar ock med dessa urkunder i dessa dagar hafva inkommit till regeringen med ett förslag om samlingarnes inköp för statens räkning, hvilket vi emellertid förmoda icke kommer att gifva anledning till någon kunglig proposition till riksdagen.

Vi smickra oss icke med den föreställningen att Sverige skulle i ett ögonblick framvisa en samling af mecenater, hvilka icke allenast på ett par timmar kunde teckna den halfannan million eller mer som erfordras för ifrågavarande samlings inköpande, utan äfven förbinda sig till de årliga bidrag hvilka fordrades för deras bevarande och vård. Men så önskvärdt det i många afseenden må vara, att staten kunde med sina egna samlingar införlifva de värdefullare föremålen af det ifrågavarande museet, i synnerhetsådant som har ett omedelbart intresse för vår historia, så ringa utsigt är efter vår tanke, åtminstone för den närmaste framtiden, för handen, att riksdagen skulle finna sig vid beviljande af det stora anslag som skulle erfordras till köpeskilling, äfven om det skulle visa sig möjligt att efter behöfliga utgallringar och försäljningar införlifva den redbaraste återstoden med statens redan befintliga samlingar, så att inga nya kostnader skulle uppstå för herbergerandet och vården af det som tillkomme. Riksdagen har i första rummet att sörja för allt som fordras för vårt försvar, och det är icke osannolikt att, antingen genom regeringens eller enskildes intiativ, flottans allt för länge förbisedda angelägenheter snart allvarsamt komma till tals. Vi känna de oundgängligaste behofven för sjöförsvaret; vi behöfva ovilkorligen några mindre men snabbgående och med groft artilleri beväpnade ångfartyg, och äfven om all tanke på deras bepansring skulle öfvergifvas, hvarom några förslag varit framställda, som mot den allmännare föreställningen kunde göra sig gällande, fordrar denna enda huvudtitel under flere år åtskilliga nya millioner årligen. Det fins äfven några behof för den högre vetenskapliga kulturen af sådan vigt att de icke kunna förbises, och förr än de äro tillgodosedda, lärer man icke kunna vänta af representationen att den skulle inlåta sig på en så nytt och jemförelsevis så främ-

mande sak, som anskaffandet af ett helt nytt museum.

Annorlunda stälde sig saken, om det endast blefve tal om en medverkan å statens sida för ett allmännyttigt ändamål. Vi hafva ofvanför sett, att till och med i England, der man har en sådan motvilja emot statsmaktens inblandning i saker som ej strängt tillhöra statsändamålet, kommer parlamentet den enskilda företagsamheten till hjälp med betydande penningbeviljningar, motsvarande ända till hälften af de belopp som af kommuner eller enskilde tillskjutas. Under sådana omständigheter skulle också svenska staten komma i tillfälle att icke blott komplettera sina egna samlingar utan också hjälpa till att grundlägga några andra, hvilkas nytta knapt skulle kunna förnekas.

Vi nämna i afseende på de Hammerska samlingarne i första rummet den afdelning som rörer konstindustrien, ovanligt rik, såsom det är oss sagdt, i afseende på porsliner, faienser och glas, men icke utan värde äfven beträffande låssmiden, vapen, musikaliska instrument, minnen från skråföreningarnes tider o. s. v. Här synes verkligen finnas något liknande kärnan till ett arbetsmuseum, ett Cluny eller Kensington i miniatyr, som kunde blifva af mycken nytta för den svenska arbetsskicklighetens utbildning, antingen det sattes i förbindelse med Slöjdskolan i Stockholm eller, hvilket i vår tanke vore vida lämpligare, lemnades att utgöra en fristående institution, hvilken då finge fritt och sjelfständigt utveckla sig utan att hämma och belamra någon annan.

Vi känna ingen befintlig korporation som skulle kunna utöfva ett så beskaffadt mecenatskap, om icke Svenska Slöjdföreningen, hvilken sjelf varit egare af samlingar, som den med stor liberalitet skänkt åt Slöjdskolan. Förmodligen öfverstiger dock ett sådant inköp de ekonomiska medel som stå till föreningens förfogande, och det är knappast sannolikt, att dess ledamöter inom sig skulle kunna åstadkomma hvad som erfordras. En mäktigare korporativ personlighet är Stockholms kommun, som väl icke kan förutsättas sakna intresse för en sak, hvilken otvifvelaktigt skulle utöfva ett välgörande inflytande på dess talrika arbetande klasser. Det är emellertid icke nödvändigt att omkostnader af sådant slag

skola fyllas helt och hållet genom taxering: kommunerna kunna gifva första ansatsen till nyttiga företag, men öfverlåta åt den enskilda frikostigheten hos sina medlemmar att till någon del fylla penningbehofven. En sådan sammanverkan mellan allmänna och enskilda krafter är lika vacer till sin idé som den är lätt utförbar i praktiken.

En annan afdelning af den Hammerska samlingen är mycket förtjent af uppmärksamhet, nemligen den som innefattar de kulturhistoriska föremålen. Våra offentliga samlingar innehålla mycket litet af detta slag, och här vore ett godt tillfälle att komplettera dem. Vi äro ej uteslutande vänner af centralisation i konst mer än i något annat, och vi skulle gerna hafva sett att våra kyrkor fått behålla sina gamla prydnader, sina altarkärl, monstranser och processionskors för sig sjelfva. Men de hafva nu en gång blifvit plundrade, och det vore högst önskligt att Nationalmuseum kunde tillägna sig hvad af det slag finnes i Hammerska museum, nemligen efter vederbörlig verifikation af hvarje särskildt föremål, i ändamål att visa, att det af ålder tillhört den eller den kyrkan i Sverige.

Ännu större är fattigdomen på kulturföremål som tillhör det enskilda lifvet, möbler, vapen, personliga prydnader från olika tidevarf, och minnen af historiska personligheter. Olyckan har plundrat de gamla herresätena, och lättsinnet har fullbordat hvad nöden begynt, det ena af de gamla familjernas hem går under klubban efter det andra, och saker som tillhört våra märkvärdigaste män förströs för alla fyra vindarne. För ännu icke många år sedan fans på ett af Mälaregodsen, ett af de ståtligast bebyggda i riket, en i förträffligt skick bevarad våning med sitt dyrbara och

utsökta möblement från renaissancetiden. Men sedan det kommit i en för våra minnen liknöjd främlings händer, är allt detta vexladt i riksdaler och öre, och knapt en öfverleva af någon konstsvarfvad stolft är kvar att vitna om forntidens prakt och smak. Det vore värdigt medlemmarne af vårt gamla riddarhus att hindra resten af sina förfäders husgeråd och andra tillhörigheter från att vandra ut till främmande kuriositetssamlingar och i långa sekler framåt squallra om den svenska adelns armod. Vi tro icke att hvad som ännu är kvar i landet, och som kan räddas från förskingring, är så mycket att det fordrade några oerhörda ekonomiska ansträngningar, och det kunde helt säkert, såsom ett *Museum nobile* i mer än en mening, inrymmas i något af de många kungliga lustslotten, som äro öfverflödiga för sitt ändamål och som icke ligga längre från hufvudstaden än att de med ångbåtar och jernbanor äro lätt tillgängliga för sådana personer som der kunde hafva att göra historiska eller artistiska studier.

Främmande folk hafva föregått oss med föredömen icke blott i värden af sina kraf för stunden utan ock af sina historiska minnen, icke endast med anläggning af ett South-Kensington-museum utan äfven med det värdiga underhållet af ett Hampton Court. Hvad som vi med dessa rader önskat framhålla, är nödvändigheten att icke kasta alla angelägenheter på samhället, den ädla skyldigheten för den enskilde att i mån af förmåga och tillgång arbeta på tillgodoseendet af de offentliga behofven, hvilkas antal ökas med civilisationen, men hvilkas undantagande från den egentliga statsmaktens behandling är ett bevis på fortgående politisk utveckling.

Modern spiritualism.

Från äldsta tider har det funnits en tro på ett omedelbart sammanhang mellan lefvande och döde, ett åt några få af jordens inbyggare förbehållet umgänge med andar af högre eller lägre ordning än de sjelfva. Denna föreställning lever ännu midt i vårt rörliga århundrade, icke blott såsom en qvardröjande rest af vidskepelse från mindre upplysta dagar, utan såsom

uppslaget till en högre vishet i andliga ting och ett djupare inträngande i den synliga naturen. Den »dolda vetenskapens» dyrkare dölja sig icke bland den okunniga hopen af de halfodlade folken; de finnas kanske talrikast bland de högsta klasserna i de länder som berömma sig af att gå i spetsen för den moderna civilisationen.

Gemenskapen med andeverlden står dock

icke öppen för alla. Det är vissa, dertill särskildt utrustade personer, hvilka efter det för dagen gängse språkbruket kallas *medier* eller mellanlänkar, som äro postbuden mellan de båda världarne, och de betjena sig för detta ändamål af yttre medel, för det mesta af en högst hvardaglig beskaffenhet. För ett tjugotal af år sedan var det borden, hvilka andarne företrädesvis valde till medel för sina uppenbarelser, och *borddansen* var vid denna tid ett slags allmänt sällskapsnöje. För öfrigt gaf sig de okroppsliga främlingarnes närvaro till känna genom knäppningar i andra möbler, i golfvet och vägarne, eller genom toner, hvilka osynliga händer aflockade musikaliska instrument. Någon gång hände det — påstodo de rättrogne — att personer fördes af andarne genom luften utan att de sjelfva visste derom, och i kretsen af de andliga brödraskapen nedsväfvade stundom någon af deras qvinliga bekanta från en aflägsen stadsdel, för att ett ögonblick derefter undandraga sig deras åsyn.

Men upplysningen steg, och metoderna förbättrades. I stället för de klumpiga borden uttänktes bättre och nättare telegrafverktyg, som ställdes till de konversationslystna andarnes förfogande. Det var obehvämt för de jordiska samtalande att upprepa hela alfabetet för hvarje gång de ville hafva fram en enda bokstaf, och ohöfligt mot andarne att besvära dem med knäppande eller knackningar vid hvarje särskildt ljudtecken som ingick i meddelandet. Det var således ett stort framsteg, då någon uppfann en slags rörlig visare, som af mediet efter andens ingifvelse kunde omedvetet flyttas på den upplagda bokstafskartan, ungefär såsom nålen på den elektriska visaretelegrafens. Dessa skrifapparater kallades ömsom *planchette*, *baguette divinatoire* och annorlunda. En nu mera afliden grefve införde, såsom vi tro, i Sverige Hare's ganska sinnrika förbättring i detta verktyg, den så kallade *psykografen*, andeskrifvaren, bestående af en ledad arm, hvars slutpunkt hvilar på en liten trissa, som med stor lätthet föres öfver en karton, på hvilken bokstäfverna äro tecknade i några parallelt löpande halfkretsar. En bekant snickare i Stockholm lär under de närmast förflutna åren hafva tillverkat ett stort antal af dessa ande-

skrifttyg till det billiga priset af 3 rdr riksmünt, och det kan nog hända att nu, sedan saken icke längre hör till det allra sista modet, det intressanta instrumentet kan säljas än billigare, »för upprymmande af lagret».

Ett sådant upprymmande kan vara så mycket klokare, som det kanske icke dröjer länge innan någon ny uppfinning bereder än större bekvämlighet för korrespondensen mellan döde och lefvande än psykografen, och man bör icke heller derom misströsta. Väl synes intresset för sådana saker för ögonblicket jemförelsevis ringa i vårt fädernesland, men så arbetar det så mycket lifligare på andra håll. Det var från Nordamerika som de dansande borden och klappandarne ledde sitt ursprung; det behöfdes icke mer än att en förslagen tolfårig flicka i den lilla staden Acadia, staten Newyork, upptäckte att hon genom en sträckning af stortåns senor kunde frambringa ett starkt knastrande ljud, som hon förklarade komma från andeverlden, för att göra halfva Europa och hela Amerika yra i hufvudet af andespekulationer, och det torde icke dröja länge innan världen förvånas af något nytt under i den vägen, inrättningen af någon ny telegraflinie mellan himmel och jord, upptäckten af någon okänd psykomotorisk kraft, eller hvad annat öfverraskande som helst som kan uppspringa i en yankeehjerna. Den quasivetenskapliga undersökning af spiritistiska företeelser till hvilken psykografens uppfinnare, professor Hare i Pennsylvanien, gaf anledning, fortgår ännu med oförminskad ifver både i Nordamerika och i England, och märkvärdigt nog tycks det vara de lugna, praktiska engelsmännen förbehållet att denna gång bringa spiritismen på dagordningen. En särskild tidskrift för dessa angelägenheter utgifves i London under titeln *The Spiritualist*, utom andra tillfälliga skrifter; i de förnämsta umgängeskretsar uppträda medier med budskap från den andra världen, populära föreläsare gifva sina förklaringar och härleda, allt efter sina olika dogmatiska öfvertygelser, företeelserna antingen från ljusets eller mörkrets rike, och rörelsen har börjat gripa så vida omkring sig att vetenskapsmännen ansett sig böra taga till ordet. *Faraday* skref under sina sista dagar flere uppsater för att upplysa och undervisa,

Tyndall egnade i sina, några månader sedan utgifna populärt vetenskapliga småskrifter en särskild afhandling åt spiritismen, och i Oktoberhäftet af *Quarterly Review* har samma författare som för aderton år sedan gaf dråpslaget åt borddansen å nyo uppträdt med naturvetenskapens och det sunda förnufts vapen, för att återföra de svärmande sinnena till sans och eftertanke.

Mot sådana tviflare som af hvad de sjelfva sett och hört icke lyckats öfvertyga sig om verkligheten af de föregifna uppenbarelserna från andeverlden, invändes vanligen att de sakna tro, och att främlingarne från högre rymder icke vilja befatta sig med andra än sådana som visa dem obegränsad tillit. För att den spiritistiska kommunikationen skall komma i full gång, fordras vissa vilkor: temperaturen i rummet är icke likgiltig, och den bör vara angenäm, men snarare kall än varm; fuktig luft är ofördelaktig för de psykiska företeelserna, mycken rörelse och slående i dörrar är odräglig för andarne; kretsen bör vara liten och om möjligt bestå af ett lika antal personer af hvardera könet; stämningen skall vara högtidlig, och »en bedjande sinnesstämning» är egnad att locka fram andar af en högre ordning; slutligen är personernas placering icke likgiltig, och det händer att så språksamma andarne än må vara, konversationen icke kommer i någon lifligare gång, förr än några af sällskapet bytt plats med hvarandra. Sådana äro några af de föreskrifter man finner i spiritistiska skrifter, men deras iakttagande hjälper ibland icke ändå, och hindret ligger då i någon otrogens närvaro.

Osvuret är bäst, säger ett gammalt ordspråk, och framstående tänkare hafva mer än en gång yttrat att omöjligheten af en beröring med andeverlden ännu icke blifvit bevisad. Detta må vara sant, men å andra sidan har naturvetenskapen full rätt att invända, att verkligheten af de föregifna meddelandena blifvit lika litet bevisad. Vi tala nu om verklighet i *objektiv* eller allmängiltig mening, ty man har ingen rätt att betvifla den subjektiva, eller för individernas egen föreställning bindande, sanningen af de öfvernaturliga uppenbarelserna hos en del personer som för dem varit föremål. Det fins naturligtvis andra, hvilka bedrifva spiritismen såsom ett yrke, liksom den naturliga magien, och vissa sådana konst-

närer, såsom fransmannen *Robert Houdin*, de engelska bröderna *Davenport*, nord-amerikanen *Foster* och flere hafva genom sina bländande konststycken förvärfvat sig både rykte och förmögenhet. Men det är icke om dem det här är fråga, utan om sådana som äro i fullkomligt god tro, och hvilka genom sin i alla afseenden aktningvärda personlighet äro höjda öfver all misstanke att vilja med afsigt bedraga.

En annan sak är sjelfbedrägeriet eller hallucinationen. Alla tidens erfarenhet gifver vid handen att »verlden vill bedragas», såsom det heter i den bekanta latinska sentensen, men på ett hederligt och oförargligt sätt. Mängden af de olyckliga varelser som i slutet af sextonhundra- och långt in på sjuttonhundratalet dömdes till bålet för trolldom och blåkullafärder trodde sjelfva på det umgänge med onda andar som lades dem till last, och samma fasta öfvertygelse om en verklig andeuppenbarelse har utan tvifvel varit gällande hos den stora massa af personer hvilka i våra dagar egnat sig åt spiritistiska försök. Men vetenskapen har också rätt att hafva sitt ord med i laget, och den har sagt, att vid alla de olika experiment som dess representanter bevitnat har ännu ingen ting förefallit som bevisat en medverkan af öfvernaturliga krafter. Faraday ådagalade genom en sinnrik mekanisk inrättning, den så kallade indikatorn, att borddansen var ingen ting annat än en verkan af den tryckning som de deltagande omedvetet utöfvade på bordskifvan, och Carpenter visade huru musklerna kunna ofrivilligt lyda mer eller mindre medvetna idéförbindelser.

Om spiritismen icke gjort något annat nyttigt, har den åtminstone ledt aktgifvelsen på en mängd förhållanden, hvilkas utredning är af omedelbar nytta för det dagliga lifvet. Till dessa hör den ofrivilliga muskelverksamheten, om hvilken hvem som helst kan genom egen erfarenhet öfvertyga sig. Vi behöfva dervid icke taga somnambulismen till hjälp, ty äfven i det vakande tillståndet förrätta de flesta menniskor en mängd handlingar på hvilka de aldrig tänka, i synnerhet under starkare själsrörelser eller då hjernan är lifligt upptagen af någon särskild tankeföljd. Genom ett oftare upprepaude af samma handling formas nervmekanismen på ett sådant sätt, att den utan någon särskild akt af

viljan utför hela serier af olikartade förrettningar; den öfvade pianisten spelar långa och svåra musikstycken utan att tänka derpå, och dessa omedvetna förrettningar spela i det dagliga lifvet en långt större rol än man i allmänhet föreställer sig.

Men äfven hjernan arbetar ofrivilligt liksom musklerna, och några märkvärdiga sidor af denna företeelse hafva i sammanhang med striderna om spiritismen kommit i ljuset. Redan någon tid innan borddans-epidemien utbrast i England, hade Carpenter i fjerde upplagan af sin berömda fysiologi utvecklat läran om hvad han kallar *Unconscious Cerebration*, den omedvetna hjernverksamheten, och den skarp-sinnige tänkaren sir *William Hamilton*, hvars arbeten förtjenade en större uppmärksamhet af dem som i vårt land egna sig åt filosofiska studier, hade länge förut framställt samma fenomen, som han kallade »den dolda tanken», *Latent Thought*. Denna egenskap hos människosinnet är vigtig vid förklaringen af de spiritiska företeelserna. »Den ojemförligt största delen af tanken och föreställningen», anmärker sir *W. Hamilton*, »ligger ständigt gömd i djupet af själen, utom sferen af vårt medvetande». En stor del af våra idéer och kunskaper äro ständigt närvarande för tanken, eller åtminstone så tillgängliga, att vi vid första behof så att säga kunna taga dem på hyllan, medan andra, just då vi önska att begagna dem, icke för tillfället låta sig framkallas. Liksom man förlägger sina glasögon eller sin snusdosa, som man haft blott fem minuter förut, händer det att man förlägger ett namn eller uttryck, med hvilket man är aldrig så förtrolig, och omöjligen kan hitta på det i det ögonblick då det skulle användas. Man vet att man haft dem och lagt andan dem på något ställe, men man hittar icke i hast rätt på hyllan der de finnas: först en stund derefter komma de af sig sjelfva till rätta. Det är en särskild konst, hvilken man kallat mnemonik eller minneskonst, att genom vissa tankeförbindelser leta rätt på sådana bortkomlingar, och det fins personer som deri uppnått en utomordentlig virtuositet. Åter igen gifves det andra kunskaper, hvilka vi icke veta med oss att ega eller att någonsin hafva egt, och likväl händer det, att när en ljusstråle under en viss vinkel

faller in i minnets och inbillningens förråds-kammare, igenkänna vi föremålet såsom vår otvifvelaktiga tillhörighet. Om vi icke misstaga oss, är det en allmän mening bland fysiologerna, att hvarje intryck som en gång blifvit emottaget, och följaktligen verkat en förändring på hjernan, aldrig blir så helt och hållet utplånadt att det icke under vissa omständigheter kan åter upplifvas, ehuru det under mellantiden icke lemnat det ringaste spår af sin tillvaro. Man har exempel derpå att personer, som i sin tidigaste barndom lemnat sin födelsebygd och så fullkomligt glömt sitt modersmål att de under långa år varit oförmögna att tala och förstå det, plötsligen under feberyrsel börjat tala det aldeles obehindradt, men icke begripit ett enda ord deraf sedan sansen återkommit. Det är också en känd sak, att för personer som varit i omedelbar fara att drunkna, eller på annat sätt plötsligt förlora lifvet, med utomordentlig liflighet, liksom på en tafla, framstått händelser ur deras tidigare lif, hvilka för länge sedan aldeles bortfallit ur deras medvetna minne.

Författaren i det ofvannämnda numret af *Quarterly Review* anför en anekdot, som i detta afseende är mycket betecknande. En engelsk prest, mr *Dibdin*, omtalade på en föreläsning att en af hans bekanta en gång lyckats bland en mängd onda andar framkalla en god, nemligen skalden *Young*, författaren till »*Night Thoughts*». När anden gifvit sig till känna bad besvärjaren att han skulle legitimera sig genom att upprepa några vers ur sina arbeten, och han yttrade då en vers, som innehåller att människan icke är skapad att fråga utan att tillbedja. »Står denna vers i edra Natt-tankar?» — »Nej». — »Hvar då?» — »Job». — Ingen visste hvad detta gätlika svar innebar, emedan det icke fans någon i sällskapet som erinrade sig att *Young* äfven skrivit ett poem med titeln *Job*. Mannen som fick svaret hade emellertid börjat tvifla om andens sannfärdighet, därför att anden i bordet hade gifvit lögnaktiga svar på andra frågor, men han skyndade ändå att skaffa sig *Young's* skrifter och återfann ganska riktigt den citerade versen i slutet af en parafras öfver *Job*. Någon tid derefter upptäckte han till sin förvåning i sitt hus ett annat exemplar af *Young*, och när han bläddrade deri, erin-

rade han sig att han för länge sedan äfven läst poemet Job, samt att den vers som han trodde anden hafva citerat för sig i sjelfva verket fans i hans minne såsom en dold idé, hvilken blifvit väckt ur sin slummer genom det talande bordet. Ett annat exempel på omedveten »cerebration» anföres på samma ställe. En framstående litterär personlighet, hvars sannfärdighet är höjd öfver all misstanke, kom en gång i samtal med en nyss affiden väns ande och frågade honom: hvar såg jag dig sista gången? Anden nämde en plats, som icke öfverensstämde med den frågandes minne, men när han omtalade saken för sin familj, befans det att sammanträffandet hade skett såsom anden uppgifvit, och att den efterlevande genast derefter berättat det för sin hustru, fastän det sedan fallit ur hans minne.

Detta torde vara den innersta kärnan i de flesta uppenbarelser som blifvit tillvägabragna genom borddans, klappandar, psykograf, eller på hvilket annat öfvernaturligt sätt som helst. Mediet har i det djupaste och under vanliga omständigheter otillgängliga lagret af sin andliga varelse en stor mängd föreställningar om hvilkas tillvaro det icke har någon aning, och läser dertill med en skarpsinnighet, som må vara omedveten i detta fall, men hvilken konstmakaren af profession genom öfning bragt till en märkvärdig fullkomlighet, i den frågandes uppsyn just det svar som han väntar att anden skall gifva honom. Lika omedvetet förer handen planchetten eller psykografen, och orakelsvaret kommer från mycket närmare håll än någon föreställer sig.

Hvar och en som någonsin deltagit i spiritistiska förrättningar har haft anledning att anmärka, hvilka simpla samtalsämnen och låga uttryck mycket ofta ingå i andarnes konversation. Derpå hör man vanligen svaras, att andarne af den högsta ordningen uppehålla sig på så långt afstånd från jorden att de äro utom hörhåll för oss människor, och att de meddelsammaste äro sådana som ännu hänga fast vid stoftet och därför, när de finna lämpligt tillfälle, gerna gifva luft åt sin pratsjuka. Emellanåt komma de också fram med saker så föga egnade för ett anständigt sällskap, att medierna deraf finna sig

högligen besvärade, och omöjligen skulle hafva med vett och vilja lånat sig till att återgifva dem. Saken har sin förklaring i det nyss anförda. Det renaste öra kan icke hindra sig att uppfatta ord och bilder, som lemna sitt intryck på hjernan utan att tankeförmågan vet något derom, och om sådana tankar och uttryck skulle upprepa sig under verksamheten såsom medium, är det icke mer oförklarligt än att det i drömmen ofta svärfvar tankar och bilder framför själens öga, hvilka för det vakande tillståndet äro alldeles främmande.

I fråga om spiritismen bör inbillningens verksamhet icke heller förbises. Ibland de många slagen af medier, borddansanordnande, planchette- och fotografskrifvande, sjungande eller tecknande, nemligen sådana som med blyertspenna omedvetet rita porträtt af andarne som de möta, eller af öfverjordiska landskap och byggnader, hvilka de sett under det extatiska tillståndet, intaga de medicinska medierna ett utmärkt rum, som bota sjukdomar med händers påläggande eller efter andarnes ingifvelser föreskrifva vissa läkemedel. Hvarje erfaren läkare vet hvad »tron» gör i sjukdomsfall, och att *tillförsigten* hos patienten mången gång verkar mer än läkemedlen. Värdet af de flesta universalmedel ligger i den allmakt som puffen gifvit dem i allmänhetens föreställning, och af samma anledning är icke heller något religionssystem i saknad af sina underverk. En fullt konstaterad händelse, från den tid då striden i Frankrike mellan jansenister och jesuiter var som lifligast, är i detta afseende mycket bevisande. En ung nunnna i Port Royal led af en svår tårffistel, och den berömda kirurgen Petit, under hvars behandling hon var, sade henne att kauterisering var enda utvägen att borttaga den förfärliga benrötan, och redan var dagen utsatt för den betänkliga operationen. Men dess för innan, vid den heliga jungfruns fest, hade någon rådt henne att knäfalla för madonnan och bedja henne om befrielse från det ohyggliga lidandet. Hon gjorde det också, och hennes barnsliga tro blef belönad med en så afgjord förbättring redan inom några timmar, att läkaren vid sitt nästa besök fann operationen obehöflig. Icke ens jesuiterna kunde, efter de på regeringens be-

fallning anställda undersökningarne, förneka kurens verklighet, ehuru de icke kunde förstå huru det var möjligt att madonnan ville göra ett underverk för deras fiender jansenisterna. Bekant är vidare för hvar och en som läst Macauley's historia, att vid rörandet af en kunglig hand ansågs såsom ett säkert botemedel mot skrofulösa åkomor och den så kallade engelska sjukan. Ingen teolog bestred »de balsamiska verkningarne» af *the royal hand*, men äfven de förnämsta läkarne funno kurena så talrika att de icke kunde skriva dem på slumpens räkning. Carl I hade på sina resor »rört» mer än hundra tusen personer, och Jakob I rörde vid ett enda besök uti domkyrkan i Chester icke mindre än åtta hundra personer. En af anledningarne till oviljan mot William III var att han nekade lägga händerna på skrofelsjuka barn, hvilket å ena sidan förekastades honom såsom en grymhet, å andra sidan af jakobiterna mot honom åberopades såsom bevis på hans bristande legitimitet. Historien är full af underkurer, som den rationella kritiken utdömt, men som en noggrannare forskning åter tagit till nåder, endast med det erkännandet att det underbara icke ligger i den yttre handlingen utan i den behandlades eget sinne. Sympatikurens kraft är ännu lika stor som förr, men den mer och mer utbredda upplysningen minskar med hvar dag antalet af dem som genom sin barnsliga tro äro tillgängliga för dess verkningar.

Samtidigt med det omtalade Oktoberhäftet af *Quarterly Review*, som på ett förkrossande sätt blottat en mängd medvetna och omedvetna spiritistiska konstgrepp, utkom ett nytt nummer af *Quarterly Review of Science*, med en ny artikel af utgifvaren mr Crookes, om den så kallade psykiska kraften, hvilken *Quarterly Review* så illa tilltygat, och vi kunna nu vänta att den vetenskapliga polemiken om detta ämne kommer att för lång tid sysselsätta den allmänna uppmärksamheten i England. Af de franska vetenskapsmännen hade redan för flere år sedan Babinet i *Revue des deux Mondes* skrivit en uttömmande artikel om »den hemliga vetenskapen», och det torde icke dröja länge, innan det intressanta ämnet åter upptages från deras sida. Både mr Crookes och mr Huggins, en annan författare i England

af de spiritistiska lärorna, hafva ett vetenskapligt namn och äro ledamöter af »Royal Society»: Huggins är till och med dess vice-president. Tvisten är därför egnad att tillegna sig en mindre vanlig uppmärksamhet, och vi torde kanske få anledning att dertill återkomma.

Bland de ortodoxa teologerna i England och Nordamerika har den moderna spiritismen inkastat ett allvarsamt trätöfrö, i det somliga ansett den vara ett djefvulens verk, under det andra deremot tro den ega ett högre ursprung och en högre bestämmelse. Den senare åsigten hafva vi mer än en gång hört uttalas af lärans anhängare i vårt fädernesland: försynen, säga de, har tillåtit människorna att sätta sig i förbindelse med sina aflidna vänner, för att af dem hemta tröst och ledning i lifvets svårigheter och på ett verksammare sätt föras närmare sin eviga bestämmelse. Man har svårt att fatta denna öfvertygelse, när man får göra bekantskap med vissa af de påstådda budskapen från andeverlden. Hafva icke de som här nere slutat sitt arbete annat att göra än att sväfva omkring sina gamla boningsplatser, knäna i bordsfötter och under möbler, uppenbara tillvaron af undanstuckna rättshandlingar och skuldförbindelser, hvilka slags papper dessa öfverjordiska väsenden mer än en gång skola hafva tillrättaskaffat, svara på en hop fullkomligt onyttiga frågor och inlåta sig i konversationer som stå det jordiska sqvallret utomordentligt nära, då måste lifvet på andra sidan grafven förlora icke litet af sitt hemlighetsfulla majestät, och en sådan degradering af evigheten är ej egnad att bevara en hög sedlig ton bland de lefvande. För hvarje allvarligt sinne är den tanken kär, att de som gått före oss icke förlorat allt sammanhang med de vänner som de här kvarlemnat, att de följa deras handlingar, glädja sig öfver deras framsteg och sörja öfver fel, samt att de förhoppningsfullt afvakta ett återseende när tiden en gång är inne. Vi kunna väl tänka oss, att vi sjelfva för dessa invånare i högre rymder kunna röja oss såsom en liten aflägsen stjärna, hvars ljus tilltager när vi äro som bäst, men fördunklas om vi fördjupa oss i timliga och sjelfviska sträfvanden, med ett ord, att det som i vår varelse är det eviga ligger klart och öppet för dem som redan trädt

öfver evighetens tröskel, och att de i denna mening känna och se oss oändligt bättre än vi sjelfva. Deremot är det oss mer än svårt att fatta, huru rena andar, eller åtminstone varelser i en mera eterisk rustning än vår egen, skulle kunna trifvas att prata om alldagliga saker, hafva reda på innehållet af våra kistor och skåp, skrifva recepter för våra kroppsliga skröpligheter, gifva oss råd vid egendomsköp och andra ekonomiska företag, underkasta sig en frågvishet, som ofta icke afser något annat än att kontrollera deras sanufärdighet, och öfver hufvud taget låta behandla sig på ett sätt som föga öfverensstämmer med våra begrepp om gentlemanlighet och sant lefnadsvett. Om dessa främmande gäster hafva något att säga oss, måste det kunna ske på ett annat sätt än genom knackuin-

gar i väggarne efter vissa öfverenskomna chiffer, eller genom att flytta träpinnar öfver ett uppritadt alfabet: de måste kunna ingifva oss goda tankar, väcka vårt hopp och vår förtröstan till försynen, och kauske med en dunkel känsla af förfäran afvända oss från att begå klandervärda handlingar. Då vi någon gång hört detta försvar för spiritismen, att umgänget med andeverlden blifvit oss öppnadt för vårt andliga väl, rinner oss i tankarne det oförgängliga ordet i evangelium: »De hafva ju Mosen och profeterna; höra de icke dem, tro de ej heller om någon af de döda uppstode.» Naturen är full af dolda krafter, som efter hand upplåta sig för forskningen, men hemligheterua i andens rike har en outgrundlig vishet undandragit vårt kroppsliga öga.

Blick på pressen.

Vi hålla *Wäktaren* räkning för dess liberalitet att, ehuru sjelf tillhörande antalet af dem som ansett bäst om det kungliga arméförslaget kunnat af riksdagen antagas, lemna plats för en insänd uppsats under titel: »Huru kan Sveriges försvarsväsende under för handen varande förhållanden bäst och naturligast ordnas?» Författaren, synbarligen en yrkesman, gifver en lojal men allvarsam kritik af förslaget, hvilken vi anse förtjena en allmänare uppmärksamhet. Det yttras deri om den militäriska sidan af saken:

De 20 åldersklasser, som enligt det kongl. förslaget skulle kallas under vapen, utgöra till sammans, om man räknar 15,000 man på hvarje klass, något mera för de första, något mindre för de sista, 300,000 man, och då dertill läggas indelta armén och de värfvade trupperna, blifver hela styrkan 330,000 man. För att inse dessa siffrors kolossala storlek torde det vara tillräckligt anmärka, att enligt folkmängdsförhållandena Tyskland skulle hafva relativt 3,300,000 man och Ryssland öfver 6,000,000 under vapen; men hvem har någonsin i dessa länder ens tänkt på så stora siffror? Och dock måste påpekas, att dessa länder till följd af sina talrika fästningar hafva ett vida större behof af landstorm än Sverige. Vi hafva omöjligan kunnat förstå nyttan af ett dylikt kolossalt uppbåd, som ju till allra största delen blott måste blifva en organisation på papperet, men som dock har de väsentliga olägenheterna att väcka föreställning om en styrka, hvilken man i sjelfva verket icke har, och alldeles onödigtvis oroar befolk-

ningen, som känner sig stå under militärlagar ända ifrån 20:e till 40:e året, utan ens hopp att genom friköping kunna derifrån befria sig. Vida bättre hade väl varit att bestämma ett måttligt antal klasser, då det i alla fall lika lätt låtit sig göra att vid öfverhängande fara genom särskildt riksdagsbeslut kalla flere klasser under vapen. Regeringen har tydligen blifvit inledd på de kolossala siffrornas bana genom den häftiga militär agitation, som sedan många år i landet bedrifvits, börjande med skarpskytterörelsen och blifvande allt häftigare, tills den slutligen under sista kriget öfvergick alla gränser. Vetenskapligt bildade militärer hafva hållit föredrag, deri de sökt bevisa, att om Sverige hade 200,000 man, skulle det ensamt kunna försvara sig mot hvilken stormakt som helst. Vi äro icke i tillfälle att bedöma denna bevisnings styrka, men äro säkra på, att Sverige knappast kan och ännu mindre vill utrusta 200,000 man dugliga trupper. För ideologerna har det stått såsom ett önskningsmål, att hvarje man skulle vara skicklig försvara sin fädernejord, men detta låter i de moderna samhällena sig icke utföras, icke blott därför, att de talrika yrkena ej kunna helt och hållet beröfvas sina arbetskrafter, utan ännu mera därför, att det sätt hvarpå krigen nu föras, gör en arméorganisation i detta omfång till en ren omöjlighet. Uttrycket att »gå man ur huse» hade under enklare krigföring sin betydelse, men är nu mera ord utan mening.

I det kongl. förslaget var den tilltänkta stora arméns kadrer (befäl) högst illa försedda. De fasta officersplatserna voro, utom regementsbefälet, endast upptagna till 20 kompaniofficerare på hvarje stambataljon af 500 man, men då detta blott utgör 4 på hundra det af det senare slaget, hvilket i sig sjelf

icke är något öfverdrivet, så blir tydligt, att vid en mobilisering uppstår en ofantlig brist på officerare, så att icke blott kaptener, utan äfven löjtnanter måste användas såsom bataljonschefer, samt knappast hvarje kompani kan erhålla en officer. Det talas visserligen om reservofficerare, men dessa skola aldrig i duglighet kunna anses jemförliga med på stat varande officerare och således den stora armén från början lida af en känbar brist på ett af de viktigaste element för en armés duglighet eller skicklige, pålitlige och tappra officerare. För underbefäls anskaffande är icke bättre sörjdt. Man talar visserligen om volontärer, begåfvade beväringssynglingars utväljande, samt om korporalernas och soldaternas inom stammen utbildning till underbefäl, allt detta dock under erkännande af, att man åtminstone icke ännu har tillräckliga medel för kadrenes fullständiga utbildande under fredstid, så att hela denna kaderbildning kan anses icke blott problematisk, utan i sjelfva verket mycket svag.

Indelta och värfvade trupperna äro bibehållna såsom stam åt beväringen, men då dessa trupper, i sig sjelfva icke särdeles talrika, ytterligare minskas genom anspråket att från dem taga befäl, så kommer den lilla stammen att liksom försvinna i de talrika beväringssklasserna. Det talas visserligen icke om i det kongl. förslaget, huru stammen skall användas, icke heller om huru många klasser af beväringen vid krigsfara skola inkallas; dock torde man utan fara för misstag kunna antaga, att åtminstone 4:de, 5:te, 6:te och 7:de klasserna genast skola påkallas, under det de tre första fortsätta sin utbildning (förslaget tillåter dock ända till 14 klassers inkallande, under det att blott de 6 sista äro uteslutande afsedda för ortförsvaret), och om man således antager dessa 4 klasser till sammans utgöra enligt uppgift 72,000 man, kommer, om stammen blandas dermed, blott en verklig soldat på hvar femte man eller ännu mindre, hvilket efter vår mening är alldeles otillräckligt.

Författaren söker derefter bevisa att inga blotta sommaröfningar kunna bilda dugliga soldater, påminner om händelser ur 1808 års krig, då en panik fattade landtvärnet, derför att det saknade den disciplin och det lugn som beror på en tillräcklig öfning, erinrar om erfarenheterna i det fransk-tyska kriget, och visar

med styrka, att en nation som har en stor traditionel krigsära att bevara gör långt bättre i att möta en fiende med en väl öfvad och tapper, om än i antal underlägsen armé, som väl må blifva nödgad att draga sig till baka, men under ärofullt och slutligen segrande motstånd, än att kasta emot honom en stor men till kvantiteten »ganska underhållig armé», hvilken han anser att vi skulle hafva fått genom antagande af det kungliga förslaget, hvaraf följden blefve säkra och skymfliga nederlag och en allmän demoralisation. Han tillägger derefter:

Vi äro öfvertygade om, att den utmärkte och samvetsgranne man, som framlagt förslaget, samt de många kunniga personer, som med iver omfattat det, icke hafva kunnat dölja för sig dessa påtagliga svagheter i organisationen, men tro att äfven de låtit blanda sig af ropet på stora massor och dess utom hoppats framdeles kunna utveckla systemet till sina konsekvenser, hvilket äfven en och annan öppet erkänt. Om med dessa nödvändiga konsekvenser menas talrika och bättre kadrer, så tro vi visserligen att detta kunnat erhållas, men deremot lärer väl ingen ting varit att hoppas om uppnåendet af större soliditet hos beväringen genom dennas sammandragande och längre öfningstid i depåer, och derför skulle organisationen alltid fortfarande att vara i hög grad bristfällig.

Vi få i ett följande nummer redogöra för författarens eget förslag, som ännu ej är fullt afslutadt.

Vi kunna ej neka oss nöjet att fästa uppmärksamhet på en artikel i ett bihang till *Tidning för Falu Län och Stad* om Bäcka bruk och Bessemertilverkningen. För dem som vilja hafva ett klart och fullständigt begrepp om denna intressanta metallurgiska process, är denna förträffliga afhandling att rekommendera, hvilken skulle utgöra en prydnad för hvilket lands press som helst, och den svenska torde hafva ganska litet dermed jemförligt att uppvisa.

Strödda underrättelser.

Sir John Herschel. I medlet af sistlidne Maj månad firades likbegängelsen efter denne man, som allmänt ansågs för en af de utmärktaste naturforskare under de sista 150 åren. Från alla delar af England sammanströmmade vetenska-

pens heroer för att följa honom till hans ärofulla hvilorum i Westminster Abbey, der han nu slumrar vid Newton's sida.

John Frederic William Herschel föddes i Januari 1792 nära Windsor, enda sonen af den berömde astronomen William Her-

schel, sjelf son af en fattig musikanter i Hannover och under en lång tid af sitt lif tillhörande samma yrke.

Den unge John uppväxte i daglig åsyn af det för den tiden öfverträffade jetteteleskopet, hvars uppfinning icke litet bidrog att sprida hans faders rykte omkring världen. Sin hufvudsakliga uppfostran erhöill han i fädernehuset, och hans förnämsta umgänge var med äldre vetenskapsmän. Deri ligger kanske den innersta orsaken till hans på en gång blygsamma och älskvärda lynne, hvilket tillvann honom så innerlig tillgifvenhet af alla som kände honom.

Vid sjutton års ålder besökte han universitetet i Cambridge och började der studera Newton's *Principia*. Vid den tiden var det europeiska fastlandet för engelsmännen så godt som en förseglad bok, och de flesta lärde kände hvarken dess språk eller dess vetenskapliga framsteg. John Herschel hade den lyckan att bo i ett hus der de förnämsta lefvande språken talades, och der han kom i beröring med kontinentens ryktbaraste män, t. ex. professor Woodcock, som har äran att i England hafva infört bekantskapen med den högre matematiska analysen efter de i Frankrike och Tyskland begagnade metoderna. Här, innan Herschel ännu förvärfvat någon akademisk grad, utarbetade han 1816 sitt första matematiska verk, om Differentialräkning, hvilket 1820 efterföljdes af ett ännu själfständigare i samma ämne. Denna inledning till den högre analysen är knapt i närvarande dag öfverträffad.

Det var kort efter Johns promotion som den äldre Herschel i sina meddelanden till »Royal Society» med ögonskenlig tillfredsställelse omtalar, att han hade en son, som var i stånd att deltaga i dessa astronomiska, eller rättare sagdt, kosmiska undersökningar, hvilka utgjorde hans lufs sällhet och ändamål, och kort före sin död hade han också den lyckan att upplefva sin sons kallelse till den ärofulla platsen såsom sekreterare i det nybildade »Astronomical Society». Mer än femtio år var han ett af hufvudstöden för detta sällskap, och de sista ögonblicken af sitt lif använde han på att till dess tjenst upprätta en förteckning eller, rättare sagdt, en naturalhistoria öfver dubbelstjernorna, som

börjar med fadrens och slutar med sonens sista upptäckter.

John Herschel's lefnad var en oafbruten räckta af ansträngdt arbete, men hans ifrigaste verksamhet faller i den tidpunkt då han, kort efter sin promotion, lemnade England, för att på det södra halfklotet fortsätta de observationer hvilka hans fader så ärorikt hade börjat på den nordliga himlen. Från 1816 till 1833 lemnade han med korta mellantider en mängd vigtiga bidrag till flere lärda sällskaps handlingar i England.

Till en del i gemenskap med sir James South förnyade han undersökningarne öfver nebuloserna och dubbelstjernorna, hvilka hans fader redan hade börjat, och förökade listan på himlakropparne med några tusen nummer. Liksom fadren förfärdigade han också med egen hand sitt teleskop, ett instrument som i afseende på så väl optisk som mekanisk fulländning ännu många år stod ensamt i sitt slag. Senare öfverträffades det visserligen af lord Rosse's uppfinning, men det var Herschel's idé som vägledde den senare vid konstruktionen af hans verldsbekanta jetteteleskop.

För öfrigt var det icke ensamt astronomin som upptog hans uppmärksamhet, hvilken i väsentlig grad var riktad på fysiken och kemien, i synnerhet i deras användning på fysikaliska forskningar. Vid den tid då kemien i England ännu stod på lägsta trappsteget af sin utveckling, omkring år 1819, upptäckte han alldeles oberoende af Berthollet de förut visserligen anade men icke vetenskapligt kända egenskaperna hos de undersvafvelsyrade salterna, och lade dem för första gången i dagen.

Vi nämna här särskildt denna omständighet, därför att det var denna egenskap ensam som tjugo år senare satte Daguerre i stånd att på plåten fasthålla de redan af Davy och Wedgwood erhållna ljusbilderna. Så kan John Herschel i full mening kallas för fotografiens fader, och ingen har i det följande grundligare än han inträngt i ljusets egenskaper. Hans särskilda upptäckter rörande ljusets egenskaper kunna vi här icke i detalj följa, och vi nämna endast att han i »Encyclopedia Metropolitana» meddelade en sammanfattning af alla sina forskningar öfver lagarne för ljuset. I samma verk finnas också

andra afhandlingar af honom, om ljudvågorna, värmet och den fysiska astronomin.

Från och med 1830 deltog han i redaktionen af Lardner's Cabinet Encyclopedia, i hvilken Herschel skref de båda mest lästa delarne, om astronomin och den berömda inledningen till naturvetenskapernas studium. Genom sitt ädla, rena och rika språk, genom den underbara föreningen af qvickhet och djupsinnighet, fångslar ännu i dag denna afhandling, som är utgifven på svenska i Hæggströms Bibliotek i Populär Naturkunnighet, hvarje läsare.

Några år senare, 1834, lemnade han för andra gången England, för att med hustru och barn bosätta sig på Goda Hopps Udden, för att i södra hemisferen fullfölja sina astronomiska iakttagelser. Och likväl var astronomin icke hans hjertas fria val: han omfattade den af vördnad för sin store fader såsom ett arf, som blifvit honom anförtrödt. Lyckligtvis sattes han genom en betydlig förmögenhet i stånd att obehindradt uppfylla sina åtagna pligter. Frukten af hans frivilliga landsflykt var hans stora, först 1847 på hertigens af Northumberland bekostnad utgifna verk »Results of astronomical Observations at the Cape of Good Hope». Kostnaden för hans fyraåriga vistande i denna aflägsna koloni hade engelska regeringen erbjudit sig att ersätta, hvilket anbud han dock afböjde.

Det är knappast nödigt att tala om de många och välförtjenta hedersbevisningar som Herschel mottog vid sin återkomst från Kaplandet. Han hade blifvit vald till president i Royal Society, men han afböjde denna utmärkelse till fördel för hertigen af Sussex. Vid drottning Victorias kröning utnämndes han till baronet. Han undanbad sig det val till ledamot i parlamentet hvarmed Cambridge-universitetet hade velat hedra honom. Derefter utnämndes han till chef för myntverket, *Master of the Mint*, men denna indrägtiga befattning var icke öfverensstämmande med hans enkla ædliga sinne; hans officiella ställning beredde honom många obehag, som försvagade hans helsa, och han drog sig efter några få år tillbaka i privatlivet.

Om Herschels betydelse så väl för hans hufvudvetenskap som för naturforskningen i allmänhet kan en fullt rättvis dom först fällas af efterverlden. Ett yttrande af en

bland Frankrikes största vetenskapsmän må dock här finna ett rum. Någon tid efter Laplace's död frågade man Biot hvem han ansåg mest värdig att anses såsom dennes efterträdare, och ingen var må hända bättre i stånd att gifva ett riktigt svar. Efter ett kort eftersinnande svarade Biot: »Om jag sjelf icke så högt älskade John Herschel, skulle jag utan tvekan nämna honom».

Förstenad skog i Kalifornien. Omkring $1\frac{1}{2}$ svenska mil söder om spetsen af den gamla vulkanen S:t Helena, i grefskapet Napa och helt nära de heta källorna vid Calistaga, har man helt nyligen på en 2000 fot hög platå af kustbergen upptäckt en förstenad skog af släktet *Sequoia*, alltså besläktad med de ännu i Kalifornien lefvande barrträdsjettarne, som på flere engelska mils vidd framträda ur ett lager af förvittrad tuffsten. Den blotade delen af en stamm höll 6 fot i längd och 7 fot i diameter i öfre ändan. Andra hade ända till 12 fots diameter; samtliga stammarne funnos i liggande ställning, största delen i riktningen från norr till söder; många hafva ännu rötter och grenar, och till och med barken är på somliga ställen bibehållen. Sannolikt har denna skog blifvit begravnen vid något utbrott af S:t Helena.

Jordens framtid. Vi anföra här de vackra ord med hvilka den franske författaren *Elisée Reclus* avslutade sitt stora vetenskapliga arbete om jorden.

»Vetenskapen, hvilken efter hand förvandlar vår planet till en ofantlig organism, som utan uppehåll arbetar för människans räkning med sina strömmar, sina vindar, sin vattenånga, sitt elektriska fluidum, angifver också för oss utvägar att försköna jordens yta och förvandla den till den trågård hvarom alla tidens skalder hafva drömt.

Men om än vetenskapen visar oss i fjerran en bild af den sålunda omskapade jorden, är det icke vetenskapen ensam som skall kunna fullborda detta stora verk: mot framstegen i kunskaper måste svara framstegen i sedlighet.

Så länge människorna skola kifvas med hvarandra, för att framflytta folkens fädernegränser eller de inbillade rämärken som

de uppdragit mellan hvarandra, så länge den närvarande jorden skall färgas röd af sina barns blod, som i sin fåvitskhet kämpa, vare sig om för en remsa mark eller för en inbillad hederssak, eller af ilska rätt och slätt, såsom gamla tiders barbarer, så länge skall jorden icke blifva detta paradys, som forskarens öga upptäcker i tidernas fjerran. Planetens drag skola icke få sin fulla harmoni, så länge dess bebyggare icke äro förenade i kärlek och rättvisa. För att blifva verkligt skön, väntar »den välgörande modren» endast på att hennes söner skola omfamna hvarandra såsom bröder och sluta det stora förbundet mellan alla fria folk.

Uppslamning från Kaspiska hafvet.

Såsom ett tillägg till uppgifterna i vår uppsats »Lifvet i de djupa hafven» (N:o 42), upptaga vi ur en naturvetenskaplig tidskrift följande notiser. Under de sista tio åren har Uralsjöns vattenspiegel sänkt sig 1,25 fot, och många vikar på nordöstra kusten af Kaspiska hafvet hafva helt och hållet försvunnit. För hundra år sedan bestod Uralflodens delta af nitton armar, som på en sträcka af 100 verst eller 9 svenska mil utföll i sjön; nu äro blott fem armar öfriga, och bredden af deltat utgör endast 7 verst. De flesta armarna hafva nu för tiden ett djup af endast två fot, många öar hafva växt till sammans med fastlandet, och framför flodens mynning har bildat sig en mängd små öar och sand-

bankar, hvilka hota att inom kort tillstoppa infarten till floden. Staden Gayao, som fördom var en hamn, ligger nu redan 6 verst från hafvet.

Menniskans rörelse, huru vi stå, gå och springa, är titeln på en populär föreläsning, som för en tid sedan hölls i England af professor Wilder. Bland besynnerliga saker som dervid anmärktes, var äfven den, att en menniska aldrig på något större afstånd går i en fullkomligt rät linie, utan alltid drager sig något till höger eller venster, och slutligen beskriver en cirkel, så att hon till sist återkommer till sin utgångspunkt. Hvar och en som gått vilse i en skog eller förvillat sig under ett yrväder har säkert gjort samma erfarenhet. Men det märkvärdiga är att afvikningen i ett öfvervägande antal fall sker åt venster, och förklaringen är den, att den högra sidan af kroppen alltid söker att öfvervinna den venstra. Bland vildar och jägare i Nordamerika är det en antagen sak att personer som gå vilse i skogarne eller på prairieerna alltid gå i en cirkel åt venster.

Innehåll:

	Sid.
Staten och den bildande konsten	721.
Modern spiritualism	726.
Blick på pressen	732.
Strödda underrättelser:	
Sir John Herschel m. m.	733.

SAMTIDEN, Veckoskrift för politik och litteratur,

utgifves under nästa år 1872, med syfte att i frisinnad anda behandla företeelserna inom samhället, litteraturen, vetenskapen, sköna konsterna och den periodiska pressen. Tidskriften utkommer hvarje lördag med ett ark dubbelspaltig imperialoktav, som vid årets slut åtföljes af titelblad och register.

Prenumerationen sker på *postkontoren*, i *bokhandeln* samt i Stockholm på *tidningarnes utdelningsställen*; priset är 10 rdr för helt, 5 rdr 50 öre för halft och 3 rdr för fjerdedels år, *postarvodet för landsortsprenumeranter inberäknadt*.

Obs. Alla meddelanden till *Veckoskriften* ställas till *Expeditionen af Samtiden*, N:o 28 Norra Smedjegatan.

Expeditionen kan icke åtaga sig att sända regelmessiga bytesexemplar, och ber därför vänligast få afböja andra sändningar af landsortstidningar, än då det önskas *fästa redaktionens uppmärksamhet på någon särskild artikel*.